

گوزارشت له زاراوو چه مکی (میللی کردن) له فرههنگی جیاوزدا..

نا: ناسوس محمهد قادر

کاتیک دهمانوی زاراوی (میللی کردن) شیکارو په کالاکه‌بینه‌وه، د هین پشتم په چه‌ندین پیناسه و چه‌مکی (میللی) کردن بیه‌ستین، له‌وانه بریتیی له له‌گواستنه‌وی ملک و مال له خاونداریه‌تی تا که کس بیان شیرکته تاییه‌تیسه‌کان بز ملکلی (نه‌تسه‌وه) ملکایه‌تی گشتی.

بهم پینیه چه‌مکی میللی کردنی بریتیه له ورت کردنه‌وه له‌ناوبرنی یاسای ملکدارتی تاییه‌تی و کومپانیا تاییه‌تیسه‌کان له‌سناووه د‌دروبی، کاتیک باسی میللی کردن د‌دک‌هین واته زرگاریون له‌دهست کومپانیاکانی بیگانوه کردنی کومپانیاکان په ملکلی د‌دولت.. کاتیک د‌ل‌پین (میللی) کردن‌ای بازگانی د‌دروبه واته هه‌موو مامه‌له کاری‌په‌کی بازگانی د‌دروبه په‌دهستی د‌دزگاو دامه‌زراوه‌کانی د‌دولت بسپیرد‌یت.

میللی کردن دوو سرشست د‌دگرتیه‌وه:

- 1- گواستنه‌وی خاونداریه‌تی کردنی تاییه‌تی بز که‌رتی گشتی.
- 2- ریک‌خستنی کارگ‌رییه‌کی نوی.

له‌دوای لیک‌ولپینسه‌وه و شکی کردنه‌وی وشه‌ی میللی کردن دینسه‌ سهر باسکردنی ماهیه‌ت و سرشستی میلیی کردن..

له کاتیکدا که د‌دولت خوی خاوندی خسه‌لیتی چینه‌ایدی بیت، بیان له ههر کومه‌لگه‌یه‌کی چینه‌ایه‌تیدا ناتوانین مه‌سه‌له‌ی میللی کردن له د‌دروبی سرشستی چینه‌ایه‌تی د‌دولت ره‌چاروبین.

بهم جزوه‌ شه‌وه‌مان بز د‌دروبه‌وه‌تی، که مه‌سه‌له‌ی میللی کردن ته‌نیا مه‌سه‌له‌یه‌کی نساووری نوی‌په‌لکو به‌شیک‌ی گرن‌کیشه‌له

مه‌سه‌له‌ سیاسی‌یه‌کانی ولات، بزیه‌ میللی کردن به‌ پینسی قوت‌خانوه پیرزو رژیمه‌ نساووریه‌کان جیاواز دبیتت، شه‌ورتا قوت‌خانوه هاربه‌شکی‌په‌کان له‌خومالیی کردن ریک‌گی جیاوازیان هه‌یه، ههرچی قوت‌خانوه شیوعیه‌ته بانگی خومالیی کردن د‌دها به‌پنی ته‌وی قهریو‌پدات.

له‌گدل شه‌وشدا سوشکیالی دیوکراتیه‌کانی شه‌روپایی رزژانوا پابه‌ندن بز پیرزه‌ی میللی کردن، به‌لام شه‌و لاپانه‌ بنچینه‌بیانه‌ی که د‌دک‌هین بریتیی‌په‌له‌سکه‌ی ناسون و کاربا و چاله‌ خولزه‌کان، پیشه‌سازیه‌په‌ترزکیمیاوییه‌کان له‌زور شه‌و ولاتانه‌و ولاتانی تریش.

دواتر له د‌دولته‌تانی جیهانی سیته‌مدا پیرزه‌ی خومالیی کردن د‌دروبه‌وت له پینتاری گپزانه‌وی سامانه‌ سرشستی و ده‌ست گرتن به‌سهر گشت لاپانه‌ نساووریه‌کان، میللی کردن له‌ ولاتانه‌ی له‌کاتی گه‌شه‌کردندا ته‌ه‌میه‌تیکی تاییه‌تی ژبانی هه‌یه، میللی کردنی دامه‌زراوه‌ تینحساریه‌کانی سهر به‌ د‌دروبه‌ پایه‌ی بنچینه‌یی ده‌ست به‌سهر اکرنتی بازگانی د‌دروبه‌ ته‌روختنیت د‌سه‌به‌ری سهر‌به‌خوی د‌دکات واته له‌ نساووری د‌دروبه‌وه‌کی زرگاری دبیتت.

ته‌مه‌ش ریک‌گیه‌کسه‌ بز گه‌شه‌کردنی نساووری د‌واک‌وتوری ولاته ژیر ده‌ست‌کان ته‌کاته‌وه د‌دزگای سهر‌به‌خوی نساووری بز هه‌موو لاپانه‌ د‌دخاته‌سهر پشتم.

له ولاتانی جیهانی سیته‌مدا کیشی‌ی زور روپیه‌ری میللی کردن د‌دروبه‌وه‌ له‌وانه‌ وک‌ که‌می کادری کارامه، له هه‌مان کانداتوشی ناسته‌نگی چینه‌ کومه‌لایه‌تییه‌کان له

کومه‌لگه‌ د‌دینه‌وه، به‌لام له لاپانه‌ی نیو د‌دولته‌تی نه‌رت د‌دگرتیه‌وه.

له‌به‌ر شه‌وی د‌دستانی سامانه نه‌ته‌روایه‌تیسه‌کان هه‌مولی به‌لگسه هینانه‌وی نه‌پوونی پاداشتی میللی کردن به‌ یارمه‌تی تیک‌دان و ناسته‌نگ هه‌ولته‌کانیان بز جوله‌ پیکردن به‌ هوو پینتاری تری نمونه‌ی وک‌: هه‌ولتی کونده‌تای سهر‌بازی هه‌روک له سوریا له‌سهر کاربگه‌ری د‌دروپنی بریاره‌کانی خومالیی له‌کوماری په‌کگرتوری عه‌دپیی روویدا.

هه‌روه‌کو پیناویستی به‌ فراهه‌می کادرو رژیمی کارگ‌ریی لاپانه‌کانی وچه‌ره‌تانی نساووری د‌دروبه‌وت.

کارگ‌ریی پیشه‌سازي نه‌ته‌وه‌یی له ولاتیکه‌وه بز ولاتیک‌ی تر جیاوازه ته‌مه‌ش له کارگ‌ریی خودی‌دا (Autogestion) دا د‌دروبه‌ک‌وه‌ی، کارگ‌ریی وجه‌ره‌تانه‌کان له کریکارو کارمه‌ند بز پیشه‌سازي دامه‌زراوه‌کانیان بز ناسته‌کردنی چالاکیه‌کانی نساووری و کومه‌لایه‌تیسه‌کانیان له لاپانه‌ی رامیاریه‌وه میللی کردن دیارده‌یه‌کی هاربه‌یه‌شکی دروست د‌دکات هور لاپانه‌کی تر که‌مکرده‌وه‌ی هه‌وادارانی رامیار له رژیمی پیشه‌کوتوردا به‌سهر خومالیی کردنه‌وه فراهه‌م یوونی سهر‌که‌وتنی پیشه‌سازیه‌ نه‌ته‌وه‌یی و توانای کارانه‌وی چینه‌ زهر‌مه‌نده‌کان شه‌وش له ریک‌گی زرگارکردنی و ریک‌خستنی چینه‌ سهر‌مه‌ندکانی میللی کردن.

له لاپانه‌کی تر چالاکی شه‌وعی د‌دولته‌ت بز په‌ملک‌ایه‌تی کردنی بازگانی د‌دولته‌له د‌دوای شه‌وی، که پیشه‌کوتنه‌کانی زانسته سرشستییه‌کان، هاتپووه‌ تارا، برزوز باووری را بسور که له سرشستدا سیستهم ته‌رتیبات و ریسایه‌کی نه‌گورو جیک‌ی هه‌یه. تیوره‌کانی برزوز سه‌بهرت به‌ جیهانی (بون)، ته‌نانات له‌وتیوریه‌نای کویه‌رنیک بالتر یوون که باوره‌کانی سده‌ی ناره‌واستی به‌ شتیکی هیچ‌داه‌نا. خالیکی گرن‌گ له نویسینه‌کانی برزوزدا په‌رژوشیه‌کی زور بز سازادی مرزف له کوزت و په‌ندی دبیتتی هیزه سرشستییه‌کان و نازادی له زوردرای و چه‌وساندنه‌وه‌دا خسته‌ روو. برزوز باووریک‌ی زوری به‌خو هه‌بوو، له سهر‌چاره‌په‌ی پی‌بردن و تیک‌ه‌شتنی ته‌وی که هیزیک‌ی مه‌رن له‌سهر دنبا‌د زاله، له خوشحالییه‌کی گه‌وره‌وه‌ خوی به‌ که‌سایه‌تییه‌کی ر‌خومانی د‌دزاسی، له هه‌مان کاتیکدا ههر ته‌و خواجه‌رستیه‌ی بسو له سه‌بهرت به‌ پینگه‌ و پله‌ و پایه‌ و که‌سایه‌تی مرزف هه‌ستیک‌ی تازه‌ نوپزی هه‌بوو. د‌درباری تیوراین و پینینی تینسانه‌کان، تیوری نویی هه‌بوو، برزوز هپنده مه‌یل و یستی بز سازادی هه‌بوو که به ته‌واری ریستیه‌وه، روپه‌ورو بورنه‌کانی کلینسا که به‌رهمی نازادی بوو، به‌ د‌روای د‌دزاسی، هه‌و هپنده موخافیزه‌کار نه‌پوو که له به‌رامبهر فه‌سه‌اد و زوردرایه‌کان و کساره‌ نالوژیک‌ی و نه‌زانیه‌کان و له‌به‌ر چساو نه‌گرتنی پیشه‌چونه زانسته‌یه‌کان بید‌هنگ بیت بیان خوی به‌ده‌سته‌وه بدات: هه‌ستی د‌دکر که په‌یامیک‌ی پینیه و ناپیت خوی له نه‌هامه‌تییه‌کانی هینانه‌ تارای لاد‌دات، پاشتریش د‌دکه‌وت ته‌و تارگی که پوونی برزوزی سوتواند و کوتایی به‌ ژبانی هینا، کوتایی دنیای کوزن و دنیای نه‌زانی و خورافاتیشی راگه‌یاند.

مولکایه‌تی کردنی تا که کس ملی بز کهچ د‌دکات.

پاشان به‌ کارخستنی پرزوه‌که وک نمونه‌ی د‌دزگایه‌کی راسسته‌وخوی د‌دولته‌تی بیان په‌کارخستنی وک د‌دزگاو پرزوه‌یه‌کی نراسته‌وخوی د‌دولته‌تی.

میللی کردن، پایه‌ند د‌دبی‌په‌ پیرسادی رامیساری له شپواری هاربه‌شی‌یان هاریک‌ساری کومه‌له‌کی هه‌تا ته‌گهر بیتت و د‌دولته‌ته پاریزراوه‌کانی تینگلکته‌ره‌ا پشتریک‌کردنی حزبه‌ راس‌تره‌وه‌کان بز میللی کردن جارچار له به‌شه‌کانی شه‌روپایی رزژانوا، له ولاتسه سهر‌مایه‌داره‌کان چ پینشکه‌وتوو بن بیان له‌حاله‌تی که‌شه‌کردندا بن، ته‌م مه‌سه‌له‌یه‌به‌ته‌واری له‌گدل مه‌سه‌له‌ کومه‌لایه‌تییه‌کانی خه‌لکدا تیک‌ه‌له، له ولاته سهر‌مایه‌داریه‌په‌کاندا د‌دولته‌ته هه‌ولتی شه‌وه‌ د‌دات سهر‌چاره‌وه‌لته‌تییه‌کان له پینتاری خرمه‌ت به‌ سهر‌مایه‌داران به‌ر له هه‌موویان خرمه‌تی د‌دزگا تینحساریه‌کانی پی بکات.

میللی کردن له سهر‌ه‌تادا هه‌میشه‌ تاراسته‌ی دامه‌زراوه‌ی گشتی د‌دک‌ر وک "پرزوه‌کانی ناساده‌کردنی تارو کاربا و شیرکه‌ته‌کانی راگوزان"، جکه‌ له‌سهر هه‌موو چالاکی‌په‌ نساووریه‌کان د‌دگرتیه‌وه.

میللی کردن، شه‌و رژیمه‌یه‌که له‌زیر ده‌سه‌لاتی پرزوه‌ی گشتی دایه بیان په‌وتیوریه‌کی شیرکه‌ته‌کان د‌دکه‌وتیه‌ ژیر کوتوزنی د‌دولته‌ت.

ل‌یزده (میللی کردن) مانای "وجه‌ره‌تانی، به‌شینه‌وه نساووریز" د‌دگرتیه‌وه له‌سیاسته‌ی سوشیالیستی دایه‌ بیان له‌سیاسته‌تی پارتی دامه‌زراوه‌کانیاندا.

له‌به‌ر شه‌وه له کاتیکدا پارتی کریکارانی به‌رتیاتیو بز په‌ک‌م جار له

سالی 1945 د‌هنگی هه‌ل‌بازدنی زورینه‌ی هینسا، شه‌وان زورسه‌ی پرزوه‌کانیان میللی کرد.

له‌م ب‌چورنه‌ شیرکه‌ته‌ میللی کراوه‌کان مونتوپولیک (قورخ) به‌ خارونه‌کانیان د‌دده‌ن به‌ تاییه‌تی له، داهاتی وک کانه خه‌لوز کاربا هتد..

خه‌لکی باورپان وایه شیرکه‌ته میللی کراوه‌کان خرمه‌تی خه‌لک د‌دک‌ه‌ن، بزیه‌ پینوست نی‌په‌ قازانیمان بز پینزین له کاتیک باووری وایه (میللی کردن) نامانجیک‌ی پینوسته بی‌ته‌ه‌تا ته‌گهر به‌ میتزوی (شیک‌رده‌ی چارلیک‌ری) بش بیتت (Breakeven) شه‌وه‌ش بریتیه‌له داپوشینی کولفه‌کانیان.

له کاتیکدا شورش‌ی کریکاره رامیاریه‌کان گه‌شده‌ی کرد بز سوشیالیستی له قوت‌سای په‌که‌مدا، پاشان خه‌لکی دیوکراتی ده‌ستی به‌ گه‌شه‌کردنی هیز کرد وک شورشیک‌ی دیوکراتی بز جیه‌ه‌جن کردنی خرمه‌تی د‌دزگا تینحساریه‌کانی پی بکات.

میللی کردن له سهر‌ه‌تادا هه‌میشه‌ تاراسته‌ی دامه‌زراوه‌ی گشتی د‌دک‌ر وک "پرزوه‌کانی ناساده‌کردنی تارو کاربا و شیرکه‌ته‌کانی راگوزان"، جکه‌ له‌سهر هه‌موو چالاکی‌په‌ نساووریه‌کان د‌دگرتیه‌وه.

میللی کردن، شه‌و رژیمه‌یه‌که له‌زیر ده‌سه‌لاتی پرزوه‌ی گشتی دایه بیان په‌وتیوریه‌کی شیرکه‌ته‌کان د‌دکه‌وتیه‌ ژیر کوتوزنی د‌دولته‌ت.

ل‌یزده (میللی کردن) مانای "وجه‌ره‌تانی، به‌شینه‌وه نساووریز" د‌دگرتیه‌وه له‌سیاسته‌ی سوشیالیستی دایه‌ بیان له‌سیاسته‌تی پارتی دامه‌زراوه‌کانیاندا.

له‌به‌ر شه‌وه له کاتیکدا پارتی کریکارانی به‌رتیاتیو بز په‌ک‌م جار له

سهر‌چاره‌کان:
1- د‌عبدالوهاب الکیالی:
موسوعة السیاسیه، ص 674-675.
2- جیفوری ریسه‌ت: القاموس الحدیث لتحلیل السیاسی، ترجمه‌ سمیر عبدالرحیم الجلیلی، ص 281.
3- JL-HANSON: A dictionary of Economic and comerce, p 278.
4- حسن المنجسی: القاموس الاقتصادی، ص 230.
5- A dictionary of political Economy, p 242.
6- به‌هان قانع: فرهه‌نگی نوی، ل 155-156.

ژبانه، 4- مهرچی باشت بوونی ژبان تیوه‌ کردنه له تاوان، 5- مرزفی تارانکار به‌ تاییه‌تی له یاسا سرشست په‌پوونی یاسای سرشستییه، له‌م جزوه‌ تیوری و لیک‌دانه‌وانه‌وه، تیوره‌ د‌دیرینه‌کانی مرزفی سرشستی، یاسای سرشستی، بریساری کومه‌لایه‌تی، مافی شورش، دوپاره‌ گیانیمان هاته‌وه به‌ به‌رداو هاتنه‌وه‌ ناو گزوه‌پانی سیاسی، تیورسینینه‌کانی پیوسته‌ هارکات له‌گدل یاسا سرشستییه‌کانی چینی بسوزروازی نوی رایانگه‌یاند که ناپیت حکومه‌ته‌کان ده‌ست بجه‌نه نساو کاریساری بازگانیه‌وه، چونکه‌ بازگانی په‌کیکه‌ له کارپاره‌کانی نساو کومه‌لگا، کارپاره‌کانی کومه‌لگاش وکسو کارپاره‌ سرشستییه‌کان پیوسته‌ هارکات له‌گدل یاسا سرشستییه‌کان نازادانه‌ ته‌نجام ب‌دیرین، بهم پینیه ده‌ستپوه‌دان له کاروباری بازگانی ده‌ستپوه‌دانه له کاری خودا، دیوپاتکرده‌وه‌کانی د‌واتری نساووری نازاد و فیوزیکراتیه‌کان و نساووری کلاسیکی له‌سهر نازادی بازگانی ههر له‌م کابانه‌وه‌ بسو هاتنه‌ تاراره، به‌لام تیوره‌کانی مافسانه‌کان زورترین کاریگره‌ریان کرده‌ سهر گه‌ش‌ی د‌واتری بیری سیاسی.

ژبانه، 4- مهرچی باشت بوونی ژبان تیوه‌ کردنه له تاوان، 5- مرزفی تارانکار به‌ تاییه‌تی له یاسا سرشست په‌پوونی یاسای سرشستییه، له‌م جزوه‌ تیوری و لیک‌دانه‌وانه‌وه، تیوره‌ د‌دیرینه‌کانی مرزفی سرشستی، یاسای سرشستی، بریساری کومه‌لایه‌تی، مافی شورش، دوپاره‌ گیانیمان هاته‌وه به‌ به‌رداو هاتنه‌وه‌ ناو گزوه‌پانی سیاسی، تیورسینینه‌کانی پیوسته‌ هارکات له‌گدل یاسا سرشستییه‌کان نازادانه‌ ته‌نجام ب‌دیرین، بهم پینیه ده‌ستپوه‌دان له کاروباری بازگانی ده‌ستپوه‌دانه له کاری خودا، دیوپاتکرده‌وه‌کانی د‌واتری نساووری نازاد و فیوزیکراتیه‌کان و نساووری کلاسیکی له‌سهر نازادی بازگانی ههر له‌م کابانه‌وه‌ بسو هاتنه‌ تاراره، به‌لام تیوره‌کانی مافسانه‌کان زورترین کاریگره‌ریان کرده‌ سهر گه‌ش‌ی د‌واتری بیری سیاسی.

3- یوهانس نالتوسوس Johannes Althusius (1638 م‌دروه) ماف ناس و فله‌سوفیک‌ی سیاسی ته‌لمانن بوو، نالتوسوس و‌د‌و کرنک‌ترین تیورسین و چه‌مکی ره‌زامه‌ندی و په‌مانناسه‌ی کومه‌لایه‌تی و فیدرالیزم و سه‌ندیک‌لیزم د‌دناسرتیت.

نالتوسوس کالفینی بسو له (به‌ش‌ی سوسیرا) له سالی 1586 بووه ماموستای مافی مه‌دنی و مافی کلینسای، له سالی 1595 ادا ژنی هیناوه‌وه له هایدلیبرگ لاهوتی خویند‌وه، له 1604 ادا بووه سکرتری یاسایی شاری (تیمدین) و ته‌واری ژبانی خوی له‌تیدا برده‌سهر، ته‌م شاره‌ بچوکه کالفینی که له لاپه‌ن هوله‌ندای درواسن و‌د‌ پاریزگاری لیده‌کرا، له‌گدل نه‌جیب زاده‌یه‌کی ناوخوی که باوره‌ریکی لوتاریانه‌ی هه‌موو له‌ حاله‌تی کیشمه‌کیشمدا بسو. نویسینیک‌ی نالتوسوسی به‌ناوی (شیک‌رده‌وه‌یه‌کی ریک‌و پینکی سیاست)، سهر‌رتا له سالی 1602 و پاشتریش به‌ هه‌ندئ گوزانکاری و خسته‌ته‌ سهری نویوه‌ بلاووپیه‌وه، سیستهمی بیری سیاسی نالتوسوس سن خسه‌له‌تی به‌رجه‌سته‌ی هه‌بوو، په‌ک‌م ته‌وه‌یه که د‌دولته‌ت له‌سهر ریک‌که‌وتن و په‌یمانیک‌ی وه‌ستاره‌وه‌ش د‌دوچزه‌، سیاسی و کومه‌لایه‌تی، ریک‌که‌وتنی سیاسی په‌پوونی تیوران فهرماتر‌وایان و خه‌لکی، ریک‌که‌وتنی کومه‌لایه‌تیش په‌پوونی کومه‌لایه‌تی تیوران گریه‌ جوزاوجوره‌کان روون د‌دکاتسه‌وه، نالتوسوس که‌پشته‌ته‌ شه‌وه‌ د‌دنه‌نجامه‌ی که ههر جزوه‌ کوبونه‌وه‌وه‌ پیکه‌وه بوونیک‌ی له‌سهر ریک‌که‌وتنیک‌ د‌ده‌ستیتت، مرزفه‌کانیش به‌ کوپزه‌ی ته‌م ریک‌که‌وتن بیان په‌یمانماه‌یه‌ له‌گدل یه‌ک‌دیدا د‌دژین و هارکاری په‌ک‌ت د‌دک‌ه‌ن.

پیشکه‌وتنه‌کانی زانسته سرشستییه‌کان و نازادی له زوردرای و چه‌وساندنه‌وه‌دا خسته‌ روو. برزوز باووریک‌ی زوری به‌خو هه‌بوو، له سهر‌چاره‌په‌ی پی‌بردن و تیک‌ه‌شتنی ته‌وی که هیزیک‌ی مه‌رن له‌سهر دنبا‌د زاله، له خوشحالییه‌کی گه‌وره‌وه‌ خوی به‌ که‌سایه‌تییه‌کی ر‌خومانی د‌دزاسی، له هه‌مان کاتیکدا ههر ته‌و خواجه‌رستیه‌ی بسو له سه‌بهرت به‌ پینگه‌ و پله‌ و پایه‌ و که‌سایه‌تی مرزف هه‌ستیک‌ی تازه‌ نوپزی هه‌بوو. د‌درباری تیوراین و پینینی تینسانه‌کان، تیوری نویی هه‌بوو، برزوز هپنده مه‌یل و یستی بز سازادی هه‌بوو که به ته‌واری ریستیه‌وه، روپه‌ورو بورنه‌کانی کلینسا که به‌رهمی نازادی بوو، به‌ د‌روای د‌دزاسی، هه‌و هپنده موخافیزه‌کار نه‌پوو که له به‌رامبهر فه‌سه‌اد و زوردرایه‌کان و کساره‌ نالوژیک‌ی و نه‌زانیه‌کان و له‌به‌ر چساو نه‌گرتنی پیشه‌چونه زانسته‌یه‌کان بید‌هنگ بیت بیان خوی به‌ده‌سته‌وه بدات: هه‌ستی د‌دکر که په‌یامیک‌ی پینیه و ناپیت خوی له نه‌هامه‌تییه‌کانی هینانه‌ تارای لاد‌دات، پاشتریش د‌دکه‌وت ته‌و تارگی که پوونی برزوزی سوتواند و کوتایی به‌ ژبانی هینا، کوتایی دنیای کوزن و دنیای نه‌زانی و خورافاتیشی راگه‌یاند.

پرزوز، نمونه‌ و په‌زورترین نمونه‌یه‌ که شه‌وه د‌دروبه‌خات چۆن پیشکه‌وتنه‌ زانسته‌ییته نوییه‌کان توتانین هه‌سده‌ی سده‌ی شانزده‌م له‌سه‌ندیتی و کوزت و په‌ندی زانیاره‌ کونه‌کان نازاد بکهن.

پرزوز له‌گدل سهر‌جه‌م ناو‌نده‌ که‌لتوریه‌کانی سهر‌ده‌می خوی کفتوگ‌وی کسرد و پشتریک‌ی پیرساده‌ دنیاگه‌ری مرزگه‌راییه‌ نوییه‌کانی د‌دکر. برزوز د‌دیک‌وت که‌وا پیوسته‌ مرزفی پیشکه‌وتنه‌وتوو په‌پوونی له‌سه‌ه‌قل و به‌خسه‌ته‌ عه‌قلانیه‌کان بکات. رهنکه (وابته‌د) هه‌قی بوونیت که پلنت: (نامانجیک‌ که برزوز له پینتاریدا تیک‌وشاو ته‌زیه‌تیکی زوری چه‌شت زانست نویوت، به‌لکو له پینتاری نازادی بیر‌کرده‌وه‌دا هه‌میشه‌ له‌خسه‌باتندا بسووه)، پیشکه‌وتنه‌کانی زانسته سرشستییه‌کان جکه‌ له پرزوز، کاریگره‌یه‌کی زوری کرده‌ سهر بیر‌کرده‌وه‌ی زوز له بیرمه‌نده‌کانی ته‌و سهر‌ده‌مه‌ و بسووه‌ هوی هاتنه‌ تارای فه‌لسه‌فه‌ی خواجه‌رستانی روشنیر (deists). له‌م فه‌لسه‌فه‌ی‌بدا بیرمه‌نده‌ عه‌قل گه‌ر‌ا‌کانی خوارکومه‌لگایان به‌ شپوویه‌کی عه‌قلانیه‌ لیک‌دایه‌وه، له‌سهم جیهانی روشنیربیاندا، له به‌رامبهر مه‌سیحیه‌تدا ناپینیک‌ی عه‌قلی بیان بلین (نابینی سرشستی) هاتنه‌ تاراره‌ که له‌سهر چه‌ند بنه‌مایه‌ک وهستا بوو: 1- خوا بوونی هه‌یه، 2- پیوسته‌ خوا بپه‌رستئ، 3- تامانج له‌خواپه‌رستن باشت کردنی بز 11

تیوری یاسای سروشتی

وه‌گپزانی له فارسیه‌وه / هیمن شه‌حمده 1 2

1- گه‌شه‌ه‌ندنی زانسته

سروشتییه‌کان و کاریگره‌یه‌ فیکریه‌کانی

فرانسی بونسی ستایشی فه‌لسه‌فه‌ی کلاسیکی یونان و رزم و گه‌شه‌سندنن عه‌قل گه‌رایي له‌ته‌نجامی چارپیدا‌خشانده‌وه‌ی مه‌کنه‌می د‌رواقیه‌کان و پینکه‌پشستنی زوری زانسته سرشستییه‌کانی وک (ماتماتیک و فیزیا) له ته‌نجامدا بووه‌ هوی جیا‌کرده‌وه‌ی سیاست له نیلاهیات (لاهورتی)، ته‌م ناراسته‌په‌ش زیاتر له نویسینه‌کانی بیرمه‌ندانی کالفینسیتیه‌کان و ژورنیه‌ته‌کاندا به‌د‌دک‌وت، بهم شپوویه‌ش لیک‌چپرانیک له‌سه‌د‌دگانی ناروست هاتنه‌سارا، ته‌م لیک‌چپرانه‌ش ته‌نجامی تیگه‌پشتم و ته‌نجامیک‌ی و ده‌ستکوتی نویی بسو له یاسای سرشستی، به‌ بزچوونی (سایابن)، له ده‌ستیک‌ی سده‌ی حه‌فده‌مه‌دا نیت به‌رجه‌ره فه‌لسه‌فه‌ له لاهوتیه‌ت جیساووروه، جیاوورنه‌وه‌و نازادبوونی فه‌لسه‌فه‌ی سیاسی له لاهوتیه‌ت په‌رته‌نجامی له‌تیوچوونی نا‌کویه‌ مه‌زه‌هیه‌کان و پینیه‌خیشنی لاپه‌نیکی نا‌کابینی بسو له مه‌سه‌له‌له‌کانی فه‌لسه‌فه‌ی سیاسی، واته له ژبانی سیاسیدا مه‌سه‌له‌ په‌پوونیداره‌کان به‌سیستم‌و سامانی کومه‌لگا د‌بیل له‌لاین حکومه‌ته‌وه‌ سهر‌په‌رستی و جیه‌ه‌جن بیک‌رئ و له‌م رووه‌وه کلینسا رزلیکی شه‌رتوز ده‌ستپوه‌دانی ته‌بیت، له‌م رووه‌وه (هارزلاسی) د‌دوسیت:-

(حکومت بز خوی هه‌ستاره‌ به‌ دیاریکردنی سهر‌چاره‌کانی کارکردنی و ناراسته‌کانی کاری خوی ته‌ناناته‌ د‌دشتوان بلین که لاهوتیه‌تیکی تازوی بز خوی دروست کردوه، پاش ریفورم حکومت مه‌زه‌یه‌کانی و‌د‌کو هو‌کاریک‌ی سوده‌خ‌ش بز ته‌نجامدانی مه‌رامه‌کانی خوی د‌دزانی نه‌ک ته‌وی مه‌زه‌پ و‌د‌کو نامانجیک‌ بز خوی دابنئ. حکومت هه‌لدصتا په‌ گه‌یاندن و ناردنی ته‌رزه‌ فیکری و نایدلوژیه‌کانی بز کلینسا و پساوانی نابینیشی کرد‌وته‌ هو‌کاریک‌ له‌سهم جیه‌ه‌جیک‌رده‌ی مه‌رامه‌کانیدا هارکاری بکهن، تیوراینه‌کانی حکومت له‌سهر بنه‌مای سوود و قازنج بوو، به‌رزه‌وه‌ندیش پتور و خاوندی کاره‌کانی بوو.

جیایی فه‌لسه‌فه‌ی سیاسی له لاهوتیه‌ت له‌سهر‌په‌ندی گوزانکاریه‌ بنه‌رتیه‌کانی سده‌ی شانزده‌م بوو، به‌ تاییه‌تی رینسانس و ریفورمی نابینی، له باشوری ته‌ورپا له زانایان‌ی نیتالیسا و هارکات له‌گدل ماکسیفیلیدا ده‌ستی پیکرد و پاشان به‌ره‌و ساکوری شه‌ورپا کشا. دوپاره‌ چاوخشانده‌وه‌ به‌ فه‌لسه‌فه‌ د‌رواقیه‌کان،